

مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در تحکیم روابط زوجین

دکتر مریم برقی

استادیار و مدیر گروه فقه خانواده جامعه المصطفی العالمیه^(ص) و رئیس پژوهشکده فقه و مبانی حقوق جامعه الزهرا^(ص)

راضیه سادات حیدری

دانش پژوه دکتری فقه خانواده جامعه المصطفی العالمیه^(ص) (نویسنده مسئول)

چکیده

سبک زندگی افراد با هم متفاوت است و هر کس سبک زندگی منحصر به فردی دارد. خلاقیت‌های افراد و انتخاب‌های آنها در اجتماعی که زندگی می‌کنند نیز اهمیت دارد. سبک زندگی اسلامی مشخص می‌کند که شما با خود، خانواده، سایر انسانها، طبیعت و خداوند چگونه رفتار کنید تا در دنیا و آخرت به سعادت و رستگاری برسید. از آنجا که خانواده از مهمترین نهادهای اجتماعی است و تاثیر زیادی در زندگی انسانها دارد، حفظ و تحکیم این نهاد مهم، لازم و ضروری است به ویژه در شرایط فعلی که متأسفانه آمار طلاق رو به افزایش نهاده است. یکی از مهمترین مسائلی که در حوزه فقه مطرح می‌شود مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی و تاثیر آن بر تحکیم خانواده است. این پژوهش به بررسی عواملی چون حسن معاشرت، احترام و محبت و اظهار آن، همکاری و مشورت، عفو و گذشت و آراستگی و پاکیزگی می‌پردازد که می‌توانند بر تحکیم خانواده اسلامی مؤثر افتد. خانواده مسلمان در صورت به کارگیری عوامل مزبور، می‌تواند از ویژگی‌هایی برخوردار شود که هر یک از آنها سبک زندگی اسلامی را رقم می‌زند. بنابراین، با عنایت به مؤلفه‌های اثربخش، آثاری چون احساس شیرینی در زندگی، عمل به وظایف خانوادگی، اتخاذ شیوه عقلانی در مدیریت زندگی و پرورش خانواده بافضیلت در زندگی سبک اسلامی متجلی خواهد شد. هدف از این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده از منظر فقهی و بیان آثار آن در زندگی خانواده اسلامی است. این پژوهش در محدوده فقه خانواده و با استفاده از منابع معتبر فقهی است و شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و روش پژوهش آن، توصیفی-تحلیلی است. دستاوردهای حاصل از این پژوهش این است که بکار بردن این مؤلفه‌ها زمینه استحکام خانواده اسلامی فراهم گردیده و ارزش‌های اخلاقی در خانواده حاکم شده و در نهایت خانواده محترم، آرام و با فضیلت خواهد شد.

کلید واژگان

سبک زندگی، استحکام، خانواده اسلامی، مؤلفه‌ها، مدیریت عقلانی

۱- مقدمه

سبک زندگی امروزه از مسائل مهم و اساسی است و در واقع عیاری برای خود شناسی افراد به حساب می‌آید. در سبک زندگی اسلامی که قرآن کریم و فرمایشات ائمه اطهار علیهم السلام بر آن حاکم است، کانون خانواده و روابط بین اعضای خانواده با یکدیگر را مستحکم می‌کند و باعث سعادت افراد در دنیا و آخرت می‌گردد. سبک زندگی اسلامی و تحکیم بنیان خانواده بسیار مهم است و ضرورت پرداختن به آن را فراهم می‌نماید، مخصوصاً در شرایط فعلی که بنیان و اساس خانواده‌ها به سستی رفته و آمار طلاق متأسفانه افزایش یافته است. هدف از این پژوهش این است که سبک زندگی اسلامی را روشن ساخته و آنچه که در تحکیم خانواده می‌تواند موثر باشد بیان گردد تا افراد از این موارد در زندگی خود استفاده کنند و زندگی خود را با دوام کرده و از زندگی خود لذت کافی را ببرند و در آخرت نیز جایگاه والایی را کسب نمایند. در این پژوهش اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای گردآوری شده و با روش توصیفی-تحلیلی بررسی گردیده است. اینجانب در گذشته کتابی مستقل با عنوان «قاعده معروف در نظام خانواده از منظر فقه امامیه و حنفیه» نوشته‌ام (حیدری، ۱۳۹۵)، اما در این مقاله به مولفه‌های سبک زندگی اسلامی در روابط زوجین پرداخته شد که این مقاله به گونه‌ای در راستای پژوهش قبلی و مکمل آن به شمار می‌رود. در این پژوهش به این سوال اصلی پرداخته می‌شود که مولفه‌های سبک زندگی اسلامی در تحکیم خانواده چیست؟ برای پاسخ به این سوال اصلی ناگزیریم به سوالات فرعی بپردازیم مانند اینکه سبک زندگی اسلامی چیست؟ مولفه‌های سبک زندگی اسلامی کدامند؟ کدام عوامل باعث تحکیم خانواده اسلامی می‌گردد؟ خانواده مستحکم چه آثاری دارد؟ برای پاسخ این پرسش نگارنده پژوهش را در دو بخش ساماندهی کرده و قابل بررسی است، در بخش نخست به بررسی عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده می‌پردازد. در بخش دوم به بیان یافته‌ها و آثاری می‌پردازد که خانواده مسلمان در صورت به کارگیری عوامل مزبور، می‌تواند از ویژگی‌هایی برخوردار شود که هر یک از آنها سبک زندگی اسلامی را رقم می‌زند. در این پژوهش می‌خواهیم پرسش‌های مطرح شده پاسخ دهیم. اما پیش از پاسخ به پرسش‌های بالا، بهتر است که پاره‌ای از مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با این بحث را روشن سازیم.

۲- مفاهیم

در این قسمت به برخی از واژگان مهم در این پژوهش می‌پردازیم.

۲-۱- سبک زندگی

معنای لغوی سبک زندگی مشخص است اما در اصطلاح دین شناسانه سبک زندگی را اینگونه تعریف کرده اند که مجموعه‌ای از رفتارهای سامان یافته است که از باورها، ارزش‌ها و نگرش‌های پذیرفته شده و متناسب با امیال و خواسته‌های فردی و وضعیت محیطی رفتار غالب یک فرد یا گروهی از افراد گردیده است (شریفی، ۱۳۹۲، ص ۲۰). برخی سبک زندگی را اینگونه تعریف کرده‌اند که سبک زندگی عبارت است از الگویی کلی یا مجموعه‌ای منظم از رفتارهای درونی و بیرونی، اوضاع اجتماعی و دارایی‌های افراد یا گروه‌ها بر مبنای تمایلات و سلیق آنها در تعامل با شرایط محیطی خود که ابداع یا انتخاب می‌کنند را می‌گویند. به طور خلاصه مجموعه یا الگوی نظام‌مند کنش‌های مرجح را گویند (مهدوی کنی، ۱۳۷۸، ص ۷۸). سبک زندگی در واقع متعلق به حوزه جامعه شناسی و مطالعات فرهنگی می‌شود و در این حوزه، سبک زندگی را نوعی رفتار و گونه برخوردی که افراد با دیگران یا اشیاء از خود نشان می‌دهند نیز می‌دانند (فلاح رفیع، ۱۳۹۶، ص ۱۳). اما معنای دقیق تر این است که

سبک زندگی را گونه‌های رفتار انسان‌ها در برخورد و تعامل با دیگران و مواجهه با اشیاء در زندگی فردی و اجتماعی افراد می‌داند تا از این طریق به مقاصد شخصی و گروهی خود برسند (فلاح رفیع، ۱۳۹۶، ص ۱۴).

۲-۲- سبک زندگی اسلامی

سبک زندگی از دو واژه سبک و زندگی که با هم ترکیب شده اند ساخته شده است. معنای زندگی روشن است اما در معنای سبک گفته شده است که سبک، ریخت، طرز و روش است و کلمات را به طرز نیکو تلفیق کردن و آراستن نیز می‌باشد (عمید، ۱۳۷۴، ۱۳۸۱/۲). سبک زندگی عبارت است از « شیوه زندگی یا سبک زیستن که منعکس کننده گرایش‌ها و ارزش‌های فرد یا گروه است و همچنین عادات، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی، سطح اقتصادی و ... که با هم طرز زندگی کردن فرد یا گروهی را شکل می‌دهند» (مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ص ۵۱). سبک زندگی اسلامی نقشه راه و نمونه عملی است که اسلام برای زندگی مردم ترسیم نموده است و بینش افراد، گروه‌ها و جوامع را نسبت به خود، نظام هستی، خالق و انسانهای دیگر نشان می‌دهد و از تمام ابعاد زندگی انسان در راستای هدف آفرینش و زندگی در دنیا و آخرت حکایت می‌کند (فقیهی، ۱۳۹۷، ص ۳۴).

۲-۳- خانواده

برای خانواده در کتب لغت آمده است که: أحکمه فاستحکم (حمیری، ۱۴۰۲، ۱۵۴۰/۳) و به معنای محکم کاری و استواری است (مهیار، ۱۴۱۰، ص ۲۱). خانواده را در لغت به معنای خاندان، اهل بیت و دودمان و اهل خانه و زن و فرزند می‌نامند (معین، ۱۳۸۶، ۱۱۱۳/۲). در کتب لغت خانواده را عیال می‌نامند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۵۹۷)، در منظر فقهاء نیز خانواده به معنای عیال آمده است از جمله: « و ایشان کسانی‌اند که قوت سالیانه خود و عیال خود را نداشته باشند، و قادر بر کسبی نباشند که معاش خود و عیال خود را به آن نتوانند گذرانید» (مجلسی، ۱۴۱۲، ص ۳۴۸) و «والاكتساب للعیال» (بروجردی، ۱۴۲۷، ۱۳/۱). در واقع خانواده یک واحد اجتماعی است که شامل پدر و مادر و فرزندان و گاهی اوقات شامل بستگان دور و نزدیک نیز می‌شود (عمید، ۱۳۷۴، ۹۸۵/۲). برخی دیگر خانواده را گفته اند فامیل خانوار و اهل خانه واحدی است که شامل پدر و مادر و فرزندان می‌گردد و در یک خانه زیست می‌کنند (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶، ۴۲۱/۳). خانواده مبنای اساس و کوچکترین و عمومی ترین واحد اجتماعی است که با ازدواج یک زن و مرد تشکیل می‌شود و با تولد فرزندان توسعه پیدا می‌کند (ساروخانی، ۱۳۸۶، ص ۱۳۵). از آنجایی که خانواده اهمیت زیادی دارد در روایت پیامبر (ص) آمده است که فرمود: « ما بُنی بناء فی الاسلام أحبّ الی الله تعالی من التزوید »: هیچ بنیانی نزد خداوند محبوب‌تر و ارزشمندتر از بنیان خانواده در اسلام نیست (صدوق، ۱۴۱۳، ۳۸۳/۳ ح ۴۳۴۳).

۲-۴- تحکیم

استحکام به معنای محکم شدن، استوار شدن، استوار کردن و استواری خواستن است (عمید، ۱۳۷۴، ۱۶۴/۱). منظور از تحکیم و استحکام خانواده و حفظ آن به معنای حاکمیت اصل امید، منطق، اعتدال، اخلاق و حفظ حقوق تمام اعضای خانواده است. تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی یعنی تقویت و استحکام بخشیدن به روابط خانوادگی به ویژه زن و مرد و فرزندان بر اساس اصول و ارزش‌های اسلامی است. این مفهوم ارزش‌هایی مانند احترام متقابل، حسن معاشرت و مشورت و ... را شامل می‌شود. اسلام برای تحکیم خانواده ارزش زیادی قائل است و به عنوان یک نهاد مهم برای تربیت نسل و حفظ ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی از آن یاد می‌کند.

۳- عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده در اسلام

پرداختن به تحکیم خانواده، اهمیت نهاد خانواده را می‌رساند. رکن بنیادین اجتماع بشری، نهاد مقدس خانواده است که سعادت و شقاوت امت‌ها مرهون سعادت و ضلالت خانواده‌ها می‌باشد. برای داشتن جامعه‌ای امن و سالم، نیازمند خانواده سالم هستیم. به همین منظور خداوند در قرآن کریم برای دستیابی به حیات طیبه و تعدیل در روابط اعضای خانواده به ویژه همسران و فرزندان با برخی از آیات راهنمایی‌ها و توصیه‌هایی برای ما انسان‌ها در نظر گرفته است. این آیات و راهکارهای آن انسان‌ها را برای تحکیم بخشیدن به نظام خانواده هدایت می‌نماید. همچنین در قرآن کریم خداوند برای ما انسانها اسوه معرفی می‌نماید و رسول گرامی‌اش را به عنوان نمونه عینی و بهترین الگو در تمام زمینه‌ها بر می‌شمارد و از ما می‌خواهد تا با توجه به روش ایشان سبک زندگی اسلامی را در زندگی خود جاری نموده و زندگی با دوامی داشته باشیم؛ آیه شریفه می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»: «برای شما (در زندگی و رفتار) رسول خدا (ص) سرمشق نکویی است...» (۲۱: احزاب). زن و شوهر باید با بهره‌گیری از توصیه‌ها و رهنمودهای قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام بر دوام و پویایی خانواده و تربیت نسل و سازندگی افراد بکوشند و فرزندان با ایمان پرورش دهند تا سکون و آرامش در خانواده ایجاد گردد و در پی آن جامعه‌ای قرآنی و ایده آل را پدید بیاورند. توصیه‌هایی که به زن و شوهر می‌شود تا در زندگی مسلمانان ظهور و بروز داشته باشد از جمله حسن معاشرت، احترام و محبت به یکدیگر، همکاری با یکدیگر، مشورت با یکدیگر، عفو و گذشت و مدارا و آراستگی و تمیزی و زینت است. اینک به توضیح هر کدام می‌پردازیم. برای تحکیم روابط افراد در خانواده رعایت برخی از امور ضروری است و عدم رعایت آنها باعث سست شدن کانون خانواده و از بین رفتن بنیان خانواده می‌گردد. اینک به مواردی که رعایت آنها باعث استحکام روابط در بین اعضای خانواده می‌گردد را بیان می‌کنیم.

۳-۱- حسن معاشرت

دین مبین اسلام همواره بر اخلاق نیک و رفتار پسندیده تاکید می‌نماید تا در زندگی مسلمانان خود را نشان دهد. از جمله توصیه‌ها تعامل بین اعضای خانواده به ویژه زن و شوهر و افراد جامعه است. از ابعاد معاشرت به معروف «قاعده معروف» است (این قاعده برگرفته از آیه ۱۹ سوره نساء است) که می‌فرماید: «وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»: «(۱۹/نساء)؛ معروف به معنای برخورد (گفتار و رفتار) ملایم است. قاعده معروف از مرد می‌خواهد که به حداقل وظایف خود در زمینه پرداخت نفقه و تلاش برای کسب درآمد و ... اکتفا نکند، همچنین از زن می‌خواهد که علاوه بر انجام وظایف واجب در مدیریت خانه و تربیت فرزندان و صرفه جویی در خانه و ... نقش آفرینی کند. بر اساس آیه شریفه «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم: ۲۱) که مودت و رحمت، اساس و پایه تعامل بین زوجین است و بر فرزندان نیز اثر می‌گذارد. خداوند مودت و رحمت بین زن و شوهر قرار می‌دهد و این‌گونه می‌خواهد زندگی را محکم کند اما آن چیزی که قانون مشخص می‌کند نمی‌تواند باعث دوام و استحکام خانواده گردد (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۵۲-۲۵۳). خداوند رفتارها و برخوردهای صحیح انسانی را در خانواده با حسن معاشرت معرفی نموده و از زن و مرد می‌خواهد که میزان معروف که رفتاری انسانی و پسندیده است را رعایت نمایند از جمله می‌فرماید: «...وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا»: «... و با آنها سخن پسندیده بگویید (نساء: ۵)؛ «...وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»: «... و با آنها بسازید و مدارا کنید... (نساء: ۱۹). می‌توان حسن معاشرت را در خانواده در دو محدوده حقوقی و اخلاقی تعیین نمود و «تعبیر حسن معاشرت که به عنوان یک وظیفه برای شوهر و یک حق

برای زن مطرح می‌شود و عامل تحکیم زندگی خانوادگی است، اگر به خوبی باز شود، نشان دهنده تمام آن اموری است که مرد در برابر زن باید انجام دهد. در «نفقه» همه نیازمندی‌های جسمی زن باید تأمین شود و در «حسن معاشرت» همه نیازمندی‌های روحی او» (بهشتی، ۱۳۶۱، ص ۱۵۳). حکما هم در این زمینه نظرانی ارائه داده اند که اخلاق و روابط حسنه، جامعه سالم و زنده را در پی دارد از جمله ویل دورانت می‌گوید: ما انسان‌ها چنان در بین جنگ‌ها و ماشین‌ها غرق شده‌ایم که از درک این حقیقت که زندگی واقعیت اساسی، صنعت و سیاست نیست غافل مانده ایم بلکه مناسبت‌های انسانی و همکاری افراد در خانواده، همکاری زن و شوهر و فرزندان است (دورانت، ۱۳۷۱، ص ۶۵-۸۱). در حقوق ایران نیز که بر پایه فقه امامیه می‌باشد نیز به مساله حسن معاشرت پرداخته شده است، در ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی ایران آمده است: «زن و شوهر مکلف به حسن معاشرت با یکدیگرند» (محقق داماد، ۱۳۹۰، ص ۲۸۵). بنابراین حسن معاشرت اهمیت فراوانی دارد و تلاش گردد تا در حد امکان در زندگی مورد توجه قرار گیرد.

۲-۳- احترام و محبت

هر انسانی نیاز به احترام گذاشتن دارد و اگر این نیاز طبیعی در خانواده تأمین گردد، احساس آرامش و اعتماد به نفس، امید و حس کمک برای موفقیت به سایر اعضای خانواده تقویت می‌گردد. احترام به طرف مقابل در زندگی مشترک خیلی مهم است. زن و شوهر باید نکات مثبت یکدیگر را یافته و آن را برجسته کنند و به خاطر همین نکات مثبت یکدیگر را احترام نمایند. احترام به معنای صدا زدن یکدیگر با القاب و آداب، مراد نیست بلکه زن و شوهر باید قلباً به یکدیگر احساس احترام داشته باشند. همسران باید برای هم حرمت قائل باشند و تحقیر و اهانت بین آنها نباشد (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۶۸). در زمینه احترام گذاشتن حدیثی از پیامبر (ص) آمده است که فرمود: «وَمَنْ اتَّخَذَ امْرَأَةً فَلْيُكْرِمْهَا»: هر کس همسری اختیار کرد، باید او را گرمی بدارد (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۵/ ۶۱).

احترام در خانواده سبب محبت بیشتر و برکت در زندگی می‌گردد. در سبک زندگی اسلامی می‌بینیم در تاریخ آمده است که پیامبر گرمی اسلام (ص) همسران خود را احترام و تکریم می‌کردند مخصوصاً حضرت خدیجه (س) را بسیار گرمی می‌داشتند و پس از مرگش از ایشان به نیکویی یاد می‌کردند و به خاطر محبت به ایشان، حتی خویشان حضرت خدیجه (س) را احترام کرده و گرمی می‌داشتند و می‌فرمود: «هنگامی که همه نبوت مرا منکر شدند خدیجه (س) به من ایمان آورد و زمانی که همه مرا دروغگو می‌پنداشتند او مرا تصدیق کرد و هنگامی که از نظر مالی در مضیقه بودم او تمام ثروتش را در اختیارم قرار داد و خداوند از خدیجه (س) به من فرزندی ارزانی داشت». موثرترین و کارآمدترین عامل پرورش و پیشبرد اهداف فردی، اجتماعی، مادی، معنوی و محبت است. با محبت بر سختی‌ها، مشکلات، نابسامانی‌های فردی و اجتماعی و ضعف‌ها می‌توان فایق آمد (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۶۹-۲۷۰). در زمینه محبت در قرآن کریم و روایات ائمه علیهم السلام نیز مواردی ذکر شده است از جمله در برخی از سوره‌ها مانند: «حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ»: خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده و آن را در دلهایتان زینت بخشید (حجرات/۷)، در همین زمینه امام باقر علیه السلام فرمودند: «هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ»: اسلام جز محبت نیست (کلینی، ۱۴۰۸، ۸/ ۸۰). امام صادق علیه السلام در زمینه محبت به همسر فرمود: «كُلُّ مَنْ أَشْنَدَ لَنَا حُبًّا أَشْنَدَ لِلنِّسَاءِ حُبًّا وَ لِلْخُلُوعِ» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۴/۲۰). احترام و محبت امر پسندیده‌ای است که به آن سفارش شده است و باعث ثبات در خانواده می‌گردد. احترام و محبت در زندگی افراد نقش بسیار مهمی دارد و همواره باید بر احترام و محبت به دیگران به ویژه همسر باید کوشا باشیم.

۳-۳- اظهار محبت و گفتگوهای محبت آمیز

انسان این ویژگی را دارد که نیازمند معاشرت با دیگران است و علاوه بر محبت دیدن و محبت کردن انتظار دیگری ندارد. انسان بر اساس عشق و محبت خلق شده و این می‌تواند بهترین انگیزه او برای هر گونه تلاشی باشد. عشق‌های صوری هر چند باطل اما باعث تلاش و تکاپو و امید انسان می‌گردد. هر خانواده‌ای باید بر پایه محبت و دوستی و مهربانی استوار باشد. در ابتدای ازدواج خداوند در وجود زن و مرد علاقه و مهر و محبت به خصوصی را قرار داده و زندگی در ابتدا با علاقه شروع می‌گردد و در ادامه زندگی محکم و تثبیت می‌شود. ابراز علاقه بین زن و شوهر امری ضروری و دو طرفه، در زندگی مشترک زن و شوهر است. مهربانی و محبت زن و شوهر به هم، دلپاشیان را به هم نزدیک کرده و امید و اطمینان آن دو را به هم بیشتر می‌کند. محبت امری قلبی است و تا زمانی که در رفتار بروز نکند کسی از آن آگاه نخواهد شد. زن و شوهر باید با کلماتی صریح و عاشقانه علاقه و محبت خود را به یکدیگر ابراز کنند تا زندگی شاداب و با نشاطی را داشته باشند. گفتن کلماتی که محبت و علاقه بین همسران را نشان می‌دهد بر علاقه آنها می‌افزاید و از سوء تفاهم‌ها و اختلاف جلوگیری نموده و باعث استحکام زندگی می‌گردد. عدم ابراز علاقه و محبت به همسر که گاهی به علت حجب و حیا یا عدم آگاهی است، باعث سردی زن و شوهر به هم شده و مشکلاتی را برایشان به وجود می‌آورد (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۷۳-۲۷۴). قرآن کریم علاقه زن و شوهر را از نشانه‌های خداوند می‌داند و می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...»: از جمله نشانه‌های دیگر خداوند آن است که از جنس خودتان برای شما همسرانی آفرید برای اینکه در کنار آن همسران به سکون و آرامش برسید و خدا بین شما (و همسرانتان) مودت و رحمت قرار داد (روم/ ۲۱). اظهار مهر و محبت در خانواده باعث می‌شود تا فرزندان این خانواده‌ها در محیط پر از مهر و محبت رشد کنند و از والدین خود الگوگیری کرده و در زندگی آینده خود از آن استفاده کنند و همسرانی مهربان باشند و زندگی موفق و سرشار از محبت را داشته باشند. در حدیثی زیبا از رسول اکرم (ص) آمده است که فرمودند: «قَوْلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ إِنِّي أُحِبُّكَ لَا يَذْهَبُ مِنْ قَلْبِهَا أَبَدًا»: وقتی مرد به زنش بگوید دوست دارم، این سخن هرگز از دل او بیرون نمی‌رود (کلینی، ۱۴۰۷، ۵/۵۶۹). در حدیث امام صادق (ع) آمده که فرمودند: «إِذَا أَحَبَبْتَ رَجُلًا فَأَخْبِرْهُ بِذَلِكَ فَإِنَّهُ أَثْبَتُ لِلْمَوَدَّةِ بَيْنَكُمَا»: اظهار محبت به یکدیگر باعث ثبات و دوام زندگی می‌گردد (کلینی، ۱۴۰۷، ۲/۶۴۴). یکی از زیباترین راههای ابراز علاقه زن و شوهر دادن هدیه به یکدیگر است. به این روش محبت‌آور در روایات نیز توصیه شده است. از پیامبر اسلام (ص) نقل شده که فرمودند: «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَاسْتَنْزَى ثُخْفَةً- فَحَمَلَهَا إِلَى عِيَالِهِ- كَانَ كَحَامِلٍ صَدَقَةٍ إِلَى قَوْمٍ مَحَلَوِيحٍ...»: کسی که به بازار می‌رود و برای خانواده اش هدیه‌ای خریده و ببرد ثواب کسی را می‌برد که برای بیچارگان صدقه‌ای برده باشد (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۱/۵۱۴). در حدیث دیگری از پیامبر (ص) آمده که فرمودند: «تَهَادَوْا تَحَابُّوا تَهَادَوْا فَإِنَّهَا تَذْهَبُ بِالضَّغَائِنِ»: به یکدیگر هدیه دهید این کار باعث می‌شود که به یکدیگر محبت بورزید چون کینه‌ها را از بین می‌برد (حرعاملی، ۱۲۸۷/۱۷). اظهار و ابراز علاقه همسران و دادن هدیه به یکدیگر چه بامناسبت باشد چه بی مناسبت زندگی را شیرین و کانون خانواده را گرم می‌کند و باعث ثبات و تحکیم خانواده می‌گردد.

۳-۴- همکاری

در تحکیم خانواده برخی از وظایف نقش اساسی دارند از جمله کمک و یاری کردن یکدیگر در کارهای خانه از این موارد است. در زندگی حضرت علی (ع) و حضرت زهرا (س) که الگوی ما مسلمانان در زندگی هستند تقسیم کار وجود داشته و پیامبر اکرم (ص) کارهای آنان را اینگونه تقسیم کرد که حضرت زهرا (س) کارهای خانه و حضرت علی (ع) کارهای بیرون از منزل را انجام دهند که باعث سرور و شادی حضرت زهرا سلام الله علیها گردید (حمیری، ۱۴۱۳، ص ۵۲). در داستان زندگی حضرت علی (ع)

و حضرت زهرا(س) بارها شنیده‌ایم که با هم در کارهای خانه همکاری می‌کردند و کارهای داخل خانه برای حضرت زهرا(س) بود مانند پخت و پز و جارو کردن اتاق و کارهای بیرون از خانه مانند حمل هیزم و آوردن مواد غذایی با حضرت علی(ع) بود که در مضمون روایت امام باقر علیه السلام آمده است: «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: إِنَّ فَاطِمَةَ (ع) ضَمِنَتْ لِعَلِيٍّ (ع) عَمَلَ النَّبِيِّ وَالْعَجِينَ وَالْخُبْزَ وَفَمَّ النَّبِيِّ وَضَمِنَ لَهَا عَلِيٌّ (ع) مَا كَانَ خَلْفَ الْبَابِ نَقْلَ الْحَطَبِ وَأَنْ يَجِيءَ بِالطَّعَامِ» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ۱۳/۲۵). در زمینه همکاری در کارهای خانه از پیامبر (ص) خطاب به حضرت علی علیه السلام آمده است: «يَا عَلِيُّ لَا يَخْذُمُ الْعِيَالُ إِلَّا صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ- أَوْ رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ بِهِ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»: ای علی به خانواده خود جز انسان راستگو یا شهید یا مردی که خداوند برایش خیر دنیا و آخرت را بخواهد خدمت نمی‌کند (مجلسی، ۱۴۱۰، ج ۱۰۱/۱۳۲). در قانون مدنی ایران که بر اساس فقه امامیه است در ماده ۱۱۰۴ ق. م آمده است: «زوجین باید در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد خود به یکدیگر معاضدت نمایند» (منصور، ۱۳۹۶، ص ۱۸۶). برای تربیت و تعلیم فرزندان نیاز به مشارکت پدر و مادر است و هر دو با همکاری و کمک یکدیگر می‌توانند فرزندان را خوب و مفید تربیت کنند تا برای جامعه مفید باشند و بتوانند به جامعه و انسانهای هم نوع خود خدمت کنند. همکاری در کارهای خانه و تربیت فرزندان باعث صمیمیت و دلگرمی بین زن و شوهر می‌گردد و زندگی استحکام می‌یابد و فرزندان خوب و مفیدی تربیت می‌شود.

۵-۳- مشورت با یکدیگر

مشورت کردن از اصول اخلاقی است که در مسائل بزرگ و کوچک و در زمینه خانواده امری پسندیده و خوب است. قرآن کریم توصیه‌هایی برای مشورت کردن در کارها برای ما دارد از جمله می‌فرماید: «الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ»: (کسانی که از پیروی و اطاعت طاغوت دوری می‌کنند) کسانی هستند که سخنان (گوناگون را از هر کس) می‌شنوند و از نیکوترین آنها پیروی می‌کنند (و این نشانه آزاد اندیشی است که خداوند به آن هدایتشان کرده) آنها همان خردمندان و صاحبان عقل و اندیشه اند (زمر: ۱۸). همچنین در جایی دیگر قرآن کریم می‌فرماید: «وَأُتِمِّرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ»: درباره سرنوشت فرزندان با مشاوره یکدیگر و به طور شایسته تصمیم بگیرید (طلاق: ۶). بر اساس این آیات می‌توان گفت که قرآن کریم انسانها به ویژه همسران را به همدلی و مشورت با یکدیگر و تبادل اطلاعات توصیه می‌نماید. مشورت به اندازه‌ای مهم است که در قرآن کریم خداوند به پیامبرش (ص) دستور می‌فرماید: «و شاورهم فی الامر»: و (در امور جنگی و نظامی) با آنها مشورت کن (آل عمران: ۱۵۹). در دین مبین اسلام برای رشد و بصیرت بیشتر افراد در خانواده به مشورت توصیه گردیده است. خانواده با ثبات و متعادل با مشورت و توافق یکدیگر کارها را پیش می‌برند و از نظرات یکدیگر استفاده می‌کنند و بهترین راه حل و روش را انتخاب می‌کنند. اصل مشورت در خانواده مدیریت مشترک زن و مرد را نشان می‌دهد، مدیریت در خانواده باید با مشورت و همفکری زن و شوهر باشد و پس از آن از فرزندان نیز باید مشورت گرفت (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۸۶-۲۸۷). مشورت و همفکری و استفاده از نظرات دیگران آثار خوبی به همراه دارد و همواره مورد تاکید بزرگان بوده است و اثرات مفیدی نیز به همراه دارد.

۶-۳- عفو، گذشت و مدارا

در اسلام عفو، گذشت و چشم پوشی و مدارا از خطای دیگران امری پسندیده است و در روابط اعضای خانواده به ویژه همسران امری ضروری است. اگر میان همسران اختلافی پدید آمد مناسب است که لحظه‌ای با خود بیندیشند که چه کسی مقصر بوده

است؛ هر کس که مقصر بوده است شهادت داشته باشد و از طرف مقابل خود عذرخواهی کند و طرف دیگر بدون منت گذاشتن عذر او را بپذیرد و به این وسیله شادابی و نشاط به محیط خانه برگردد (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۸۱). در همین زمینه در حدیثی آمده که شخصی از امام صادق (ع) از حق زن بر شوهر سوال کرد امام (ع) فرمود خوراک و پوشاک زن را تهیه کند، اگر زن خطا و اشتباهی انجام داد او را ببخشد (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۱۶۹). در حدیثی از رسول خدا (ص) آمده است: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ أَهْلَ بَيْتٍ أَدْخَلَ عَلَيْهِمُ الرَّفَقَ»: هرگاه خداوند خانواده‌ای را دوست بدارد مدارا و ملایمت را وارد آن خانواده می‌کند (حسام الدین الهندی، ۱۳۹۷، ۵۲/۳ ح ۵۴۴۹). گذشت و مدارا در زندگی مشترک امری مهم است که دوام و ثبات زندگی را در پی دارد و عدم این مورد در زندگی می‌تواند خطرناک باشد و زندگی را به نابودی سوق دهد. از جمله در روایتی در همین زمینه از امیرالمومنین علی علیه السلام آمده است که فرمود: «شَرُّ الزَّوْجَاتِ مَنْ لَا تُؤَاتِي»: بدترین همسران، زنی است که سازگار نباشد (محدث نوری، ۱۴۰۸، ۱۷۲/۱۴). بهتر است افراد خانواده نکات اساسی از جمله عفو و گذشت و مدارا را در زندگی مورد توجه قرار دهند تا زندگی با ثبات و محکمی داشته باشند.

۷-۳- آراستگی، تمیزی و زینت

انسانها به طور ذاتی و فطری نظافت و پاکیزگی را دوست دارند. نظافت و تمیزی از امور بسیار مهم است که شرع و عقل به رعایت آن سفارش می‌کند. به عنوان نمونه به مواردی اشاره می‌گردد. در قرآن کریم آمده است: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ»: البته خداوند توبه کنندگان (و اطاعت کنندگان دستورات الهی و همچنین) پاکیزگان را دوست دارد (بقره: ۲۲۲). دین مبین اسلام بر تمیزی و پاکیزگی توجه و سفارش ویژه دارد چنانکه رسول گرامی اسلام (ص) می‌فرماید: «النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ۳۱۹/۱۶). قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع): «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ- وَ يُحِبُّ أَنْ يَرَى أَتْرَ نِعْمِهِ عَلَى عَبْدِهِ»: از امیرالمومنین علی علیه السلام نقل شده که خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد و دوست دارد اثر نعمتهای خودش را بر بندگانش ببیند (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۵/۵). آیه شریفه قرآن در زمینه نظافت و پاکیزگی به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «وَلْيَأْتِكُمْ قَطَٰئِرٌ» و لباس را پاک کن (مدثر: ۴). این همه توصیه قرآن کریم و روایات بر نظافت نشان از توجه این دین مبین به مساله پاکیزگی است. دین اسلام بر زینت کردن زنان مقابل محارم خود توصیه و از آشکار کردن زینت‌های خود نزد نامحرمان منع نموده است. زن با لباسهای زیبا و آرایش و زینت کردن خود، مرد را دلباخته خود می‌کند و علاقه همسر را به خودش بیشتر می‌نماید. در آیه قرآن بر زینت زنان اشاره نموده است: «وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ...»: و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدران شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران همسرانشان یا برادرانشان یا پسران برادرانشان یا پسران خواهرانشان یا زنان هم کیششان یا بردگانشان، مردان تابع خانواده (خدمتکار) که تمایلی به زن ندارند یا کودکانی که از خصوصیات زنان آگاه نیستند (نور: ۳۱). از امام صادق (ع) درباره زینت ظاهر (که نیاز به پوشاندن از نامحرم ندارد) و زینت پنهان (که باید از نامحرم پوشانده شود) سوال شد امام علیه السلام فرمود: «قَالَ الرَّيْنَةُ الظَّاهِرَةُ الْكُخْلُ وَ الْخَاتَمُ»: زینت آشکار سرمه و انگشتر است (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۱۲۰). رعایت این موارد زینت و آرایش نزد محرم به ویژه همسر باعث گرمی خانواده و عدم رعایت آن باعث گسستن خانواده می‌گردد. چنانکه بیان شده در روایتی از پیامبر اسلام (ص) آمده است که فرمود: «لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ أَنْ تُظْهَرَ مَعْصَمَتُهَا وَ قَدَمُهَا لِرَجُلٍ غَيْرِ بَعْلِهَا وَ إِذَا فَعَلَتْ ذَلِكَ لَمْ تَزَلْ فِي لَعْنَةِ اللَّهِ وَ سَخَطِهِ وَ غَضَبِ اللَّهِ عَلَيْهَا وَ لَعْنَتُهَا مَلَائِكَةُ اللَّهِ وَ أَعَدَّ لَهَا عَذَابًا أَلِيمًا»: برای هیچ زنی حلال نیست که مچ پای خویش را برای

مردی جز شوهرش آشکار سازد. هرگاه چنین کند پیوسته مورد لعن و ناخشنودی خدا قرار می‌گیرد و خداوند بر او خشم می‌گیرد و فرشتگان خدا لعنتش می‌کنند و برایش عذابی دردناک آماده می‌سازند (محدث نوری، ۱۴۰۸، ۲۴۲/۱۴). از ائمه (ع) در زمینه زینت روایاتی ذکر شده است از جمله اینکه امام صادق علیه السلام فرمود: «لَا يَبْغِي لِلْمَرْأَةِ أَنْ تُعْطَلَ نَفْسَهَا وَ لَوْ أَنْ تُعْلَقَ فِي عُقْهَا قِلَادَةً وَ لَا يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تَدَعَ يَدَهَا مِنَ الْخُضَابِ وَ لَوْ أَنْ تَمْسَحَهَا بِالْحِنَاءِ مَسْحًا وَ إِنْ كَانَتْ مُسِنَّةً». «برای زن سزاوار نیست که خود را بدون زینت رها کند اگر چه آویختن یک گردنبند عادی باشد، و شایسته و سزاوار نیست که خضاب را از دست خود ترک کند اگر چه با حنا یک مرتبه به دست خود بکشد هر چند سالمند باشد» (صدوق، ۱۴۱۳، ۱۲۳/۱، ح ۲۸۳). امام باقر (ع) زینت را توضیح داده و مشخص کردند که: «منظور از زینت ظاهر عبارت است از جامه، سرمه، انگشتر، خضاب دست‌ها و النگو است» سپس فرمودند «زینت سه نوع است: یکی از آنها برای همه مردم است و آن همین است که گفته شد. دوم برای محرم‌هاست و آن جای گردنبند به بالاتر و جای بازوبند و خلخال به پایین است. سوم زینتی که اختصاص به شوهر دارد و آن تمام بدن زن است» (فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ۴۳۰/۳). زن و مرد بهتر است که تمیزی و زینت و آراستگی را در زندگی رعایت کنند و باعث جذب یکدیگر شوند و این اصل مهم را در نظر داشته باشند تا پایه‌های زندگی خود را محکم کنند.

۴- آثار مترتب بر خانواده مستحکم

خانواده با ثبات و مستحکم که بر اساس سبک زندگی اسلامی زندگی کرده است، این خانواده‌ها پایه و اساس جامعه سالم است و آثار مثبت زیادی برای افراد و جامعه در پی دارد. حال می‌خواهیم ببینیم در این خانواده‌ها چه فضایی حاکم است. بر اساس آیه شریفه «و مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (روم: ۲۱) یعنی خداوند در زندگی بین زن و شوهر مهر و عشق و محبت قرار می‌دهد تا خانواده دوام یابد و مستحکم شود. این مطلب به دست می‌آید که آثار بسیاری بر این خانواده‌ها حاکم می‌شود از جمله محیط امن و آرام برای رشد و تربیت فرزندان، افزایش شیرینی و رضایتمندی در زندگی و کاهش تعارضات، عمل به وظایف در خانواده و وظایف اجتماعی، ایفای نقش والاتر از وظیفه در زندگی و برخورد عقلایی در برابر مشکلات و سختی‌ها، انتقال ارزشهای دینی و اخلاقی به نسل‌های آینده، ارتقای سطح تحصیلی و شغلی فرزندان، افزایش سلامت روانی و کاهش اضطراب و افسردگی در بین اعضای خانواده، تقویت روابط صمیمی و عاطفی بین اعضای خانواده، ایجاد حس امنیت و تعلق خاطر در فرزندان، کاهش آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، بزهکاری و طلاق، کاهش هزینه‌های اجتماعی که ناشی از آسیب‌های خانوادگی است و ایجاد الگویی مناسب برای تشکیل خانواده در آینده و آثار بسیار دیگری را نیز در پی دارد. اینک به برخی از مهمترین آثار خانواده مستحکم می‌پردازیم.

۴-۱- احساس شیرینی در زندگی

زن و شوهر برای اینکه با داشتن سبک زندگی اسلامی از زندگی خود بیشتر لذت ببرند و شیرینی آن را در زندگی خود احساس نمایند باید یکسری نکاتی را مورد توجه قرار دهند. از جمله اینکه در زندگی خود تلاش کنند با اطرافیان خود روابط عاطفی و صمیمانه‌ای داشته باشند و استرس و چالش‌های زندگی خود را مدیریت نمایند و شاکر خداوند بابت سلامتی خودشان و فرزندان‌شان باشند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «حَمْسٌ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ لَمْ يَتَهَنَّ بِالْعَيْشِ- الصِّحَّةُ وَ الْأَمْنُ وَ الْغِنَى وَ الْقَنَاعَةُ وَ الْأَنْبِيَسُ الْمُؤَافِقُ»: پنج چیز است که اگر کسی نداشته باشد از زندگی لذت نمی‌برد: سلامتی، امنیت، بی‌نیازی، قناعت و مونس همراه (مجلسی، ۱۴۱۰، ۱۷۲/۷۸). لذت زندگی هنگامی قابل درک است که انسان از نعمت سلامت برخوردار باشد. انسانها باید قدردان سلامتی خود باشند چون اگر تنی سالم نداشته باشند نمی‌توانند از نعمت‌های خداوند بهتر بهره ببرند. با تن

سالم است که خوراک، پوشاک، خانه، ماشین و ... برای انسان لذت دارد و بدون سلامتی هیچ کدام اینها لذتی نخواهد داشت. از امیرالمومنین علی(ع) نقل شده که فرمودند: «وَلَا فِي الْحَيَاةِ إِلَّا مَعَ الصَّحَّةِ»: هیچ خبری در زندگی نیست مگر با سلامت (صدوق، ۱۴۱۳، ۳۷۰/۴). زن و شوهر علاوه بر قدردانی از سلامتی خود باید در زندگی هدفمند باشند و برای زندگی خود برنامه ریزی داشته باشند تا بتوانند از زمان خود حداکثر استفاده برده و از تک تک لحظات زندگی خود لذت ببرند. زن و شوهر تلاش کنند تا ایمان و باورهای دینی را در خود و فرزندانشان تقویت نمایند. همسران برای رشد یکدیگر و فرزندان خود و پیشرفت آنان تلاش کنند و خداوند را به خاطر نعمت هایش شاکر و سپاسگزار باشند. همسران برای تاثیر مثبت بر زندگی یکدیگر به هم کمک کنند. با توجه به این نکات و تلاش برای پیاده سازی آنها در زندگی، می توان به احساس شیرینی و لذت در زندگی دست یافت. البته داشتن زندگی مستحکم نیازمند تلاش مداوم و صبر است، اما در نهایت به آرامش و شادی پایدار منجر خواهد شد.

۲-۴- عمل به وظایف خانوادگی و اجتماعی

با وجود این که در دوران کنونی زندگی ها پیچیده تر شده است و پدران و مادران هر دو برای گذران زندگی تلاش می کنند و بیرون از منزل مشغول کار و فعالیت هستند اما با این وجود اعضای خانواده مسلمان بسیار به یکدیگر نزدیک هستند و علاوه بر اینکه از نظر عاطفی و وابستگی های درون خانوادگی با اعضای خانواده خود دارند با خویشاوندان خود مانند عمه، عمو، دایی و خاله و ... نیز ارتباط صمیمانه دارند (منسکی، ۱۳۷۸، ص ۴۲۶). در خانواده های اسلامی انسان به عنوان موجودی اجتماعی، وظایف و مسئولیت های متعددی در قبال خانواده و جامعه دارد که باید به درستی به آنها عمل کند از جمله انجام درست وظایف خانوادگی، ایجاد ارتباطات عاطفی قوی با اعضای خانواده، مشارکت در امور خانه و تدبیر منزل، ایفای نقش های متقابل در خانواده مانند همسری و فرزندپروری، تربیت فرزندان بر اساس ارزش های اخلاقی و معنوی، ایجاد محیطی امن و آرام برای رشد اعضای خانواده، انجام وظایف اجتماعی، ایفای مسئولیت های عمومی نسبت به دیگران، مشارکت در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی، رعایت حقوق و وظایف متقابل شهروندی، کمک به افراد نیازمند و آسیب پذیر جامعه، ترویج ارزش های اخلاقی و معنوی در جامعه است. عمل به این وظایف نه تنها به تکامل و سعادت فردی کمک می کند، بلکه به استحکام بنیان خانواده و پیشرفت جامعه نیز منجر خواهد شد. البته این امر نیازمند تلاش مداوم و تعادل بین نقش های مختلف است که افراد با مدیریت و تدبیر می توانند بهترین نتیجه را دریافت کنند.

۳-۴- ایفای نقش در زندگی (بالا تر از وظیفه عمل کردن)

امروزه در زندگی نقش هر کس مشخص است مثلاً مردان مسوول تامین نیازهای زندگی هستند و در بیرون از منزل مشغول کار هستند و زنان مسوول کارهای داخل منزل و تربیت فرزندان هستند. با اینکه کار و مسوولیت هر یک از زن و مرد در زندگی مشترک مشخص است اما زن و مرد به این حد از وظایفی که دارند اکتفا نمی کنند و همیشه فراتر از وظیفه خود عمل می کنند و برای زندگی و تربیت فرزندان خود از خود گذشته و ایثار می نمایند و وقت زیادی را صرف می کنند. این همان چیزی است که مطابق با قاعده معروف در معنای حد اعلی معروف است، زیرا قاعده معروف یک حد اعلی و یک حداقل دارد و از زن و مرد می خواهد که به حداقل ها که وظیفه شرعی و عرفی است اکتفا نکنند و حد اعلی را در زندگی خود مراعات کنند (حیدری، ۱۳۹۵، ص ۲۴۸). مثلاً مردان فقط به تامین نفقه و حداقل ها در زندگی بسنده نکنند بلکه تلاش کنند و برای خانواده خود بهترین ها را فراهم کنند و چیزی برای خانواده خود کم نگذارند. زنان نیز در انجام وظایف خود تلاش بیشتری کنند و برای ثبات و دوام خانواده و تربیت فرزندان بیش از آن چیزی که وظیفه دارند تلاش کنند یا در واقع قاعده معروف را در حد اعلی

انجام دهند. زن و مرد برای خانواده خود بیش از وظیفه خود بکوشند و تلاش کنند تا خانواده و فرزندان موفق باشند و همگی با هم به سعادت برسند. امام سجاد (ع) فرمود: «محبوبترین شما نزد پروردگار کسی است که بر عائله و خانواده اش گشایش بیشتری فراهم آورد» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۵۴۲/۲۱، حدیث ۲). در همین زمینه امام رضا (ع) می‌فرماید: «شایسته است مرد بر عائله و خانواده اش توسعه و گشایش قرار دهد تا آرزوی مردن او را نکنند» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۵۴۲/۲۱، حدیث ۶). طبق فرمایش قرآن کریم در زندگی مشترک زن و شوهر آرامش معنوی و مادی یکدیگر را تامین می‌نمایند: «وَجَعَلَ مِنْهَا رَوْحَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا...» (اعراف: ۱۸۹) و «خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...» (روم: ۲۱). در برخی از آیات زن و شوهر را مانند لباس برای یکدیگر می‌داند از جمله «...هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ...» (بقره: ۱۸۷) با توجه به این تعبیر زیبا زن و مرد باید قدر خود و قدر یکدیگر را بدانند و برای ثبات و استحکام زندگی خود تلاش و کوشش حداکثری کنند و در برابر سختی‌ها و مشکلات مقاوم باشند و با توکل بر خدا بر مشکلات پیروز گردند.

۴-۴- عقلانیت در مدیریت و حل بحرانها

دستورات قرآن کریم همواره برای انسانها و سبک زندگی اسلامی آنان کارگشاست. از جمله در مواردی که زن و شوهر با مشکلاتی برخورد می‌کنند و بحرانی برایشان به وجود می‌آید این آیات و روایات خیلی به کار آمده و کمک کننده است. مثلاً هنگام تند خویی و بد اخلاقی و نفرت بین زن و شوهر آیه شریفه «وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...» (نساء: ۱۹) به کمک زن و شوهر آمده و آنها را دعوت به معاشرت به معروف نموده و در واقع صلح را بین زن و شوهر خواستار است و اینکه هر چند زندگی یکسری سختی‌ها و ناملازمات را به همراه دارد اما باید تحمل کرد و با یکدیگر با معروف و پسندیده رفتار کرد تا بتوان بر مشکلات فائق آمد و این بحران را با موفقیت پشت سر گذاشت. در زمانی که زندگی بسیار سخت و دشوار شد و اصلاً راهی برای ادامه زندگی وجود نداشت باز هم آیه قرآن کریم به کمک زوجین می‌آید و آنها را راهنمایی می‌کند که «فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ»: به خوبی آنان را نگه دارید یا به طرز پسندیده‌ای آنها را رها سازید (بقره: ۲۳۱). اگر زن و شوهر دستورات قرآن کریم را سرلوحه زندگی خود قرار دهند به راحتی می‌توانند بر مشکلات چیره شده و خود و زندگی خود را نجات دهند. اینجاست که به کار گیری از سبک زندگی اسلامی می‌تواند خیلی به ما کمک کند و زندگی را همچنان مستحکم بدارد و از متلاشی شدن آن جلوگیری کند.

۴-۵- پرورش خانواده با فضیلت و دانش

در زمینه پرورش خانواده از پیامبر اکرم (ص) حدیثی نقل شده که فرمودند: «أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: حُبِّ نَبِيِّكُمْ، وَ حُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ»: فرزندان خود را بر سه خصلت تربیت کنید: دوست داشتن پیامبرتان، دوست داشتن اهل بیت او و خواندن قرآن کریم (شیرازی، ۱۴۲۹، ۴۴۳/۳). در روایتی دیگر از امیرالمومنین علی علیه السلام نقل شده که فرمودند: «يَا كُمَيْلُ مَرُّ أَهْلِكَ أَنْ يَرْوَحُوا فِي كَسْبِ الْمَكَارِمِ وَ يُدْلِجُوا فِي حَاجَةِ مَنْ هُوَ نَائِمٌ»: ای کمیل به خانواده ات فرمان بده که روزها در پی کسب خصلت‌های والای انسانی بروند و شبانگاهان در پی رفع نیازهای خفتگان (نهج البلاغه، ۱۳۸۷، حکمت ۲۵۷، ص ۴۸۶).

یکی از حقوق فرزندان بر والدین این است که او را از نعمت علم و دانش بهره مند کنند. دین مبین اسلام همواره مسلمانان را به فراگیری علوم مخصوصاً علوم الهی دعوت نموده و تعلیم و تعلم را برای همه امری لازم و ضروری می‌داند. تحصیل علم از کودکی تا زمان پیری باید باشد و به این نکته اشاره شده از جمله پیامبر اسلام (ص) فرمودند: «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ

مسلم ومسلمة»: طلب علم بر هر زن و مرد مسلمانی واجب است (مجلسی، ۱۴۱۰، ۱۵/۱۰۵). در زمینه تعلیم علم، امیرالمومنین علی علیه السلام می‌فرماید: «مروا أولادکم بطلب العلم»: فرزندان خود را به علم آموزی وادارید (کنز العمال، ۱۳۹۷، ۱۶/۵۸۴). در قانون مدنی ایران نیز که برگرفته از فقه امامیه است به این مساله مهم نیز پرداخته شده است از جمله در ماده ۱۱۰۴ آمده است: «زوجین باید در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد خود به یکدیگر معاضدت نمایند» (منصور، ۱۳۹۶، ص ۱۸۶). نگهداری و پرورش فرزندان وظیفه مشترک زن و شوهر است ولی تربیت فرزندان وظیفه اصلی مادر است به جهت اینکه مرد در بیرون از خانه برای تامین معاش به سر می‌برد. فرزندان با مادر رابطه نزدیکتر و صمیمانه تری دارند و گاهی مادر واسطه بین فرزندان و پدر تلقی می‌گردد و پدر اوامر و درخواستهای خود را به واسطه مادر به فرزندان منتقل نموده، همچنین فرزندان نیز نیازهای خود را از طریق مادر به پدر می‌رسانند (راسخ، ۱۳۵۳، ۱/۱۱۰). بنابراین همکاری زن و شوهر بر تربیت و پرورش فرزندان لازم و ضروری است. از نکات قابل توجه این است که دین اسلام و پیامبر گرامی (ص) و ائمه اطهار (ع) بر مساله پرورش و دانش در خانواده و مخصوصا بر فرزندان تاکید دارند و این نشان از اهمیت این مساله دارد که باعث پرورش فرزندانی می‌شود که باعث پیشرفت و ارتقای خانواده و جامعه خود می‌گردند.

۵- نتیجه

برای پاسخ گویی به این مطلب که مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در تحکیم خانواده چیست، این بحث را در دو بخش ساماندهی کرده در بخش نخست به بررسی عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده پرداخته شد که عواملی چون حسن معاشرت، احترام و محبت و اظهار آن، همکاری و مشورت، عفو و گذشت و آراستگی و پاکیزگی چگونه می‌توانند بر تحکیم خانواده اسلامی مؤثر افتد. در بخش دوم به بیان یافته‌ها و آثاری پرداخته شد که خانواده مسلمان در صورت به کارگیری عوامل مزبور، می‌تواند از ویژگی‌هایی برخوردار شود که هر یک از آنها سبک زندگی اسلامی را رقم می‌زنند. بنابراین، با عنایت به مؤلفه‌های اثربخش، آثاری چون احساس شیرینی در زندگی، عمل به وظایف خانوادگی، اتخاذ شیوه عقلانی در مدیریت زندگی و پرورش خانواده بافضیلت در زندگی سبک اسلامی متجلی خواهد شد. با بکار گیری سبک زندگی اسلامی استحکام خانواده، خانواده بافضیلت، آرام و محترم خواهیم داشت. سبک زندگی اسلامی که برخاسته از باورها و آموزه‌های اعتقادی و اخلاقی است، ارزشهای اخلاقی خاص را در خانواده حاکم می‌سازد، زندگی اعضای خانواده به ویژه زن و شوهر را شیرین می‌کند. اهتمام به آموزه های اخلاقی اسلام نظیر احترام دو جانبه زن و شوهر، احترام متقابل والدین و فرزندان، رعایت حقوق و وظایف متقابل موجب تحکیم هرچه بیشتر خانواده می‌گردد. در صورت بروز دلخوری یا هر گونه ناراحتی در خانواده، بسته به خاستگاه آن، بهره گیری از گذشت و مدارا، توجه به آراستگی و نظافت و دیگر امور می‌تواند در زدودن کدورتها مؤثر بوده، مایه دلگرمی آنها گردد. داشتن فرزندان مؤدب و با عواطف مثبت مایه آسایش خانواده و سبب ترقی و پیشرفت در عرصه‌های مختلف زندگی است. در مجموع، خانواده مستحکم زمینه‌ساز سلامت و پیشرفت جامعه است. تقویت ارتباط بین زوجین و اعضای خانواده، حل مشکلات و تعارضات، مدیریت صحیح بحران‌ها و تربیت دینی فرزندان از عوامل مهم استحکام خانواده محسوب می‌شوند. پایبندی به این سبک زندگی، موجب آرامش روحی و معنوی انسان شده و سعادت دنیوی و اخروی او را در بر خواهد داشت. در مجموع، سبک زندگی اسلامی بر اساس آموزه‌های قرآن و سنت پیامبر (ص) شکل می‌گیرد و به دنبال ایجاد تعادل و هماهنگی میان ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی است. از جمله سفارشهای قرآن کریم آیه شریفه سوره نساء است که می‌فرماید و عاشروهن بالمعروف و با توجه به این آیه شریفه زن و شوهر نباید فقط به حداقل وظایف شرعی و عرفی خود اکتفا کنند در واقع نباید به حداقل ها بسنده کنند، بلکه باید تمام تلاش خود را به کار ببندند و بر اساس قاعده معروف باید حد اعلی را در نظر بگیرند و در

این صورت است که زوجین نسبت به یکدیگر علاقه و صمیمیت بیشتری پیدا کرده و از خود گذشتگی کرده و خانواده‌ای با ثبات و با دوام و مستحکم خواهند داشت. ناگفته پیداست که پابندی به این سبک زندگی، موجب آرامش روحی و معنوی یکدیگر و لذت و رضایت از زندگی و نیز سعادت دنیوی و اخروی خواهد بود.

آنچه نگارنده بدان دست یافته، تنها عوامل مؤثر در تحکیم خانواده نخواهد بود. بی شک عوامل دیگری نیز در این عرصه قابل شناسایی و به کارگیری است. به پژوهشگران توصیه می‌شود که با مراجعه به متون اسلامی و یا با بهره‌گیری از قواعدی چون قاعده معاشرت به معروف، عناصر و مولفه‌های دیگری را شناسایی و پیشنهاد کنند تا موجب توسعه و رشد اندیشه سبک زندگی اسلامی در ارتباط با نهاده خانواده گردند.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مهدی محمودیان، ۱۳۸۸، چاپ اول، قم، اسوه.
۲. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، ۱۳۸۷، چاپ اول، قم، انتشارات سادات رضوی.
۳. بروجردی، سید مهدی بحر العلوم، ۱۴۲۷، مصابیح الأحکام، چاپ اول، قم، منشورات میثم التمار.
۴. بهشتی، احمد، ۱۳۶۱، خانواده در قرآن، قم، انتشارات طریق القدس.
۵. حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۶. حسام الدین الهندی، علی الممتقی، ۱۳۹۷، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، تصحیح صفوه السقا، چاپ اول، بیروت، مکتبه التراث الاسلامی.
۷. حمیری، نشوان بن سعید، ۱۴۰۲، شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم، چاپ اول، بیروت، دارالفکر المعاصر.
۸. حمیری، عبد الله بن جعفر، ۱۴۱۳، قرب الإسناد (ط - الحديث)، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۹. حیدری، راضیه سادات، ۱۳۹۵، قاعده معروف در نظام خانواده از منظر فقه امامیه و حنفیه، چاپ اول، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی.
۱۰. دورانت، ویل، ۱۳۷۱، لذات فلسفه، ترجمه عباس زریاب، تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
۱۱. راسخ، شاپور، ۱۳۵۳، اثر توسعه اقتصادی و صنعتی در تغییر شکل و وظایف خانواده ایرانی، در سخنرانیهای نخستین دوره جلسات سخنرانی و بحث درباره خانواده و فرهنگ، تهران، اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲، مفردات ألفاظ القرآن، چاپ اول، دار العلم، لبنان.
۱۳. ساروخانی، محمد رضا، ۱۳۸۶، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۴. شریفی، احمد حسین، ۱۳۹۲، سبک زندگی اسلامی ایرانی، چاپ اول، بی جا، انتشارات آفتاب توسعه.
۱۵. شیرازی، قدرت الله انصاری و پژوهشگران مرکز فقهی ائمه اطهار عليهم السلام، ۱۴۲۹، موسوعة أحكام الأطفال و أدلتها، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار عليهم السلام.
۱۶. صدوق، ابن بابویه قمی، محمد بن علی، ۱۴۱۳، من لا یحضره الفقیه، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۷. عمید، حسن، ۱۳۷۴، فرهنگ فارسی عمید، چاپ سوم، تهران، مؤسسه انتشارات امیر کبیر.
۱۸. فقیهی، علی نقی، تابستان ۱۳۹۷، نمونه های سبک زندگی اسلامی در مشاوره زوجین، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، سال ششم، شماره یازدهم، ص ۲۹-۴۷.
۱۹. فلاح رفیع، علی، ۱۳۹۶، بنیان های سبک زندگی در نهج البلاغه، چاپ اول، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۲۰. فیض کاشانی، محمد محسن، ۱۴۱۵، تفسیر الصافی، تحقیق حسین اعلمی، چاپ دوم، تهران، انتشارات الصدر.
۲۱. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷، الکافی (ط - الإسلامية)، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامية.
۲۲. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۱۰، بحار الأنوار، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الطبع و النشر.
۲۳. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۱۲، بیست و پنج رساله فارسی، چاپ اول، قم، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی (ره).
۲۴. محدث نوری، میرزا حسین، ۱۴۰۸، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، لبنان، مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۲۵. معین، محمد، ۱۳۸۶، فرهنگ معین (فارسی)، چاپ دوم، تهران، زرین، نگارستان کتاب.
۲۶. منسکی، ورنر و دیگران، ۱۳۷۸، اخلاق در شش دین جهان، ترجمه محمد حسین وقار، چاپ اول، تهران، اطلاعات.

۲۷. منصور، جهانگیر، ۱۳۹۶، قانون مدنی، چاپ صد و دوازدهم، تهران، نشر دیدار.
۲۸. مهدوی کنی، محمد سعید، ۱۳۸۷، دین و سبک زندگی، چاپ دوم، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
۲۹. مهیار، رضا، ۱۴۱۰، فرهنگ ابجدی عربی فارسی، بی جا، انتشارات اسلامی.
۳۰. هاشمی شاهرودی، سید محمود (زیر نظر)، ۱۴۲۶، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع)، چاپ اول، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع).

The Components of Islamic Lifestyle in Consolidating Couples' Relationships

Razia Sadat Haidari

Ph.D Candidate of Islamic Family Jurisprudence at Al-Mustafa International University (MIU), Qom, Iran

Maryam Borqhei

Assistant Professor and Director of the Islamic Family Jurisprudence Department of Al-Mustafa International University (MIU) and Head of Jurisprudence and Foundations of Law Research Institute of Al-Zahra Jamia (ZJ), Qom, Iran

Abstract

People's lifestyles are different and everyone has a unique lifestyle. People's creativity and their choices are also important in the society they live in. The Islamic lifestyle determines how you should treat yourself, your family, other people, nature and God in order to achieve happiness and salvation in this world and the hereafter. Since the family is one of the most important social institutions and has a great impact on people's lives, maintaining and consolidating this important institution is necessary, especially in the current situation where, unfortunately, the number of divorces is increasing. One of the most important issues raised in the field of Islamic jurisprudence is the components of the Islamic lifestyle and its impact on family consolidation. This research examines factors such as good behavior, respect and affection and its expression, cooperation and consultation, forgiveness, and neatness and cleanliness that can affect the consolidation of the Islamic family. If the above-mentioned factors are applied, the Muslim family can enjoy the characteristics that each of them defines the Islamic lifestyle. Therefore, by paying attention to the effective components, effects such as feeling sweetness in life, doing family duties, adopting a rational way in life management and raising a virtuous family will be manifested in the Islamic style of life. The purpose of this research is to examine the factors affecting the consolidation of the family from a jurisprudential point of view and to express its effects in the life of the Islamic family. This research is within the scope of Islamic family jurisprudence and using reliable sources of jurisprudence, and the data collection method is library-based and the research method is descriptive-analytical. The results of this research are that the application of these components provides the basis for the strength of the Islamic family, and moral values prevail in the family, and finally the family will become respectable, peaceful and virtuous.

Key Words

Lifestyle, consolidation, Islamic family, components, rational management